

Kultúrne vzťahy v období národného obrodzenia (1809 – 1848) (Bartolomej Kopitar, Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik, Martin Hamuljak, Matija Čop, France Prešeren a iní)

ANDREJ ROZMAN, Filozofická fakulta, Univerzita v Lubľane

Výskum kultúrnych vzťahov medzi jednotlivými slovanskými národmi odhaľuje zamlčanú a prehliadanú stranu kultúrnych hľadání v jednotlivých obdobiach. Slovinsko-slovenské kultúrne vzťahy pred národným obrozením budú pravdepodobne ešte istú dobu čakať na vedecký výskum a hodnotenie ich významu a intenzívnosti. Vo svojom príspevku chceme predstaviť slovinsko-slovenské kultúrne vzťahy v období národného obrodzenia, ktoré sú marcovou revolúciou ohraničené ako významné obdobie vo vzájomnom poznávaní kultúrnych hľadání a plánov spojených so vznikom slovinského a slovenského moderného národa, formovaním literárnych programov, spisovného jazyka, spoluprácou na základe Kollárovej literárnej vzájomnosti, položením základov vedeckej slavistiky atď. Slovinsko-slovenské kultúrne vzťahy sú úzko spojené s pôsobením slovinského slavistu Bartolomeja Kopitara, jeho slovenských korešpondentov a iných slovinských vzdelancov, ktorí sa zaujímali o slovenskú národnú a kultúrnu problematiku.

Osud nebol naklonený Kopitarovmu dielu v Slovinsku. Starší literárni historici mu vyčítali jeho spor s Čopom a Prešernom a v spore videli ostrý útok na slovinské národno-obrodzovacie hnutie. Postavili sa na stranu Matija Čopa a básnika Franca Prešerna, Kopitarovi vyčítali brzdenie rozvoja slovinskej romantiky a jeho tichý súhlas s používaním metelčice a dajnčice v abecednej vojne. Obzvlášť ostro kritizovali jeho cenzorskú činnosť, ktorou mal brzdiť vývoj slovinskej literatúry. Môžeme predpokladať, že dôvodmi na odmietavé stanovisko voči Kopitarovi a jeho dielu bol vznik spoločného štátu Srbov, Chorvátov a Slovincov v roku 1918 a Kopitarov príspevok ku kodifikácii srbského jazyka. Až proces osamostatňovania Slovinska opätovne vzbudil záujem o Kopitarovo dielo u mladších vedcov.

Kopitar vyšiel zo Zoisovho krúžku. Bol knihovníkom v Zoisovej knižnici, kde sa oboznámil s prácami Dobrovského a nadchol sa pre štúdium slavistiky. Po štúdiu práva vo Viedni dal prednosť slavistickým výskumom a zamestnal sa vo viedenskej národnej knižnici ako kustód.

Pochybné sú aj tvrdenia niektorých vedcov, napr. K. Paula, ktorý vo svojej štúdií B. Kopitar a Slováci v zborníku *Linguistica Slovaca* z roku 1939/1940 zistil, že sa Kopitar zaujímal o slovakistiku viac okrajovo.¹

Až vydanie korešpondencie slovenských vzdelancov z prvej polovice 19. storočia (J. Kollár, J. Hollý, M. Hamuljak, P. J. Šafárik a iní) poodhalila závoj z Kopitarovho vzťahu k Slovákom, preto môžeme pokladať za začiatok novších *slovinsko-slovenských kultúrnych vzťahov* Kopitarovu zmienku o slovenskom jazyku v úvode k jeho gramatike (1809): „*Dunajská alebo starí Slovania (Slováci alebo uhorskí Slovani)*.“ Kopitar bol vo

¹ ONDREJOVIČ, Slavó: Jernej Kopitar o slovenčine. In: *Kopitarjev zbornik*. Ljubljana, 1996, Obdobja 15, s. 369.

svojich názoroch na slovenskú problematiku spočiatku silne ovplyvnený myšlienkami Jozefa Dobrovského, postupne však opúšťal jeho koncepciu o jednotnom československom jazyku a začal priznávať, že aj Slováci majú nárok na samostatný spisovný jazyk. Na zmenu jeho názorov vplývalo štúdium vtedy ešte zriedkavých slovenských jazykovedných prác (A. Bernolák: *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum*, 1787; *Grammatica Slavica*, 1790; *Etymologia vocum Slavicarum*, 1791 a *Slovár slovenskí česko-laťinsko-ňemecko-uherskí*, 1825 – 1827).

Kopitara nezaujímali len slovenské jazykové pomery, ale pozorne si všimol aj rozvoj slovenskej literatúry, v ktorej v tom čase prevažovali práce zástancov československej jazykovej a literárnej jednoty (Bohuslav Tablic, Ján Kollár, P. J. Šafárik a iní). V dvadsiatych rokoch 19. storočia nadviazal Kopitar osobný styk s Jánom Kollárom, P. J. Šafárikom a M. Hamuljakom a stal sa tak sprostredkovateľom medzi Slovákmi a inými význačnými slavistami (Köppen, Linde, Karadžić a iní). Už pred začiatkom písomných kontaktov s uvedenými slovenskými kultúrnymi činiteľmi poznal Kopitar pomery v slovenskej literatúre. Poznal Šafárikovu básnickú zbierku *Tatranská múza s lýrou slovenskou* (1814), ktorou mladý básnik výrazne prispel k rozvoju slovenskej a českej poézie.

V Hromádkovom viedenskom časopise *Prvotiny pěkných umění* uverejnil Šafárik v roku 1817 svoju znamenitú výzvu Promluvení k Slovanům, v ktorej sa zasadzoval za zbieranie ľudovej slovesnosti ako základného predpokladu na obohatenie národného života a domáceho jazyka. Kopitarovej pozornosti neunikla ani teoreticko-kritická rozprava *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*, ktorú vydali Šafárik a Palacký v Bratislave v roku 1818. O rok neskôr sa Šafárik stretol s Kopitarom vo Viedni. Môžeme predpokladať, že mali vyčerpávajúce rozhovory nielen o slovenských kultúrnych, jazykových a politických pomeroch, ale že hovorili aj o plánoch na vývoj slavistiky, o ktorú narastal záujem u stredoeurópskych slovanských národov a aj u Nemcov, Angličanov, Francúzov a iných.

Jadro Kopitarovej korešpondencie so slovenskými vzdelancami tvorí korešpondencia s Jánom Kollárom, P. J. Šafárikom a M. Hamuljakom, pričom s posledným mal Kopitar priateľské vzťahy až do svojej smrti v roku 1844.

Kollárove listy Jernejovi Kopitarovi uverejnil v roku 1992 v knihe *Listy Jána Kollára I. (1816 – 1839)* Jozef Ambruš, ktorý listy aj patrične komentoval. V knihe sú uverejnené štyri Kollárove listy z rokov 1824 (jeden list), 1828 (dva listy) a 1829 (jeden list).

Korešpondencia medzi Kopitarom a Kollárom sa začala listom Jána Kollára zo dňa 20. 9. 1824. Kollár v tomto liste prosil Kopitara, aby sa zaňho prihovril na ruskom veľvyslanectve, ktoré odmietalo prijať Kollárovo dielo *Slávy dcéra* ako dar ruskému slavistovi Köppenovi a cárskemu knižnici. V tomto liste Kollár zároveň oznámil Kopitarovi, že Šafárik dokončuje svoje prehľadné dejiny slovanského jazyka a literatúry. V roku 1828 sa Kollár dvakrát obrátil na Kopitara a v listoch (z 22. apríla a 4. októbra)² mu opísal ťažké pomery, v ktorých sa ocitla jeho slovenská evanjelická obec, ktorú chceli tak Nemci, ako aj Maďari zničiť a vyhnať slovenského kazateľa. Kollár dokonca uvažoval, že opustí monarchiu a usadí sa niekde v Rusku alebo v Poľsku.

² AMBRUŠ, Jozef: *Listy Jána Kollára I.* Martin : Matica slovenská. 1991, s. 80 – 81; s. 87.

Pri pripravách na vydanie svojho diela *Rozpravy o jmenách, počátkách a starožitnostech národu slovanského a jeho kmenů* (1830) Kollár poprosil Kopitara, aby mu vysvetlil etymológiu slova *un, uny*, ak sa toto slovo ešte náhodou používa v živých slovanských jazykoch (v slovinčine, v ruštine, prípadne v niektorom inom) alebo ak sa vyskytuje aj v iných knihách okrem Biblie. V prílohe mu poslal výtlačok starého slovenského listu z konca 13. storočia. Nevedno, či Kopitar odpovedal na tento Kollárov list.

Priateľské vzťahy medzi Kollárom a Kopitarom ochladli v dôsledku Kollárovej podpory *ilýrskemu hnutiu*,³ ako aj v dôsledku nejednotného názoru na pôvod hlaholiky a cyriliky. Kopitar rozhodne bránil štúrovcov, ktorí v roku 1843 uzákonili kultúrnu stredoslovenčinu za celoslovenský spisovný jazyk, proti Kollárovmu nezmyselnému odporu.

Kopitar aktívne spolupracoval na príprave vydania Šafárikovho diela *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí, 1826). K spolupráci ho priviedol jeho najvýznamnejší slovenský dopisovateľ Martin Hamuljak, ktorý v listoch pravidelne informoval Kopitara o vydávaní diel, ako aj o zlých finančných podmienkach.

Šafárikovo dielo bolo o to významnejšie, že v ňom autor predstavil vedeckej verejnosti celého sveta nárečia (jazyky) a literatúru slovanských kmeňov (národov).

Materiál pre piaty diel svojich *Dejín Dejiny vindskeho jazyka a literatúry* Šafárik starostlivo zhromaždil. Zo Slovincov sa najviac opieral o Kopitarovu *Gramatiku slovanského jazyka v Kransku, Štajersku a Korutánsku* (1809), Linhartov *Versuch einer Geschichte von Krain* (1788 – 1791) a Valvasorovo obsiahle dielo *Ehre des Herzogthums Krain* (1689) a práce iných cudzích autorov, ktoré sa týkali politických, historických, hospodárskych a kultúrnych pomerov vo vtedajších slovinských krajinách.

V § 33 Historicko-etnografické úvodné poznámky jadrne vykreslil históriu, od príchodu Slovanov na terajšie slovinské etnické územie. Objasnil aj meno pre národ, „ktorý cudzinci nazývajú kmeň Vindov, sám si však dáva meno Slovinci“.⁴ V čase vzniku Šafárikovho diela sa ešte celkom neujalo meno Slovinci pre národ, ale vtedajší vzdelanci radšej používali na pomenovanie národa krajinské mená *Krajnci, Štajerci, Korošci* a iní. Meno pre národ Slovinci použil už Primož Trubar (1508 – 1587) vo svojom *Katekizme* v roku 1550: „*Lubi Slovenci mir, gnado ino spoznane božje prek Jezusa Kristusa prosim.*“ Pomenovanie národa sa ujalo až po revolúcii roku 1848, keď bol prekonaný regionálny partikularizmus a vznikol program *Zedinjene Slovenije*. Šafárik v jadrnej forme sledoval historický osud slovinského etnického územia a spomína aj vznik Ilýrskych provincií:

³ Kopitar bol presvedčený, že tzv. civilní Chorváti (kajkavci) a Slovinci majú rovnakého predka v panónskych Slovanoch a až neskôr ich rozbili pravé chorvátske a srbské plemená. Tú jednotku, ktorá mala byť kedysi etnickou spoločnosťou, chcel obnoviť najmä v čase Napoleonových Ilýrskych provincií. Pred očami mal ideu panslavizmu s dvoma kultúrnymi centrami, Lubľanou a Záhrebom; to jeho dielu vtláčilo tón živého patriotizmu. Táto vízia sa začala nenapraviteľne rušiť, keď Záhreb pochytil val ilýrizmu, Lubľanu nacionálne romantické básnictvo. V Ilýrcoch Kopitar vycítil nebezpečenstvo expanzívnych a násilných tendencií a odmietal ich s rovnakým zápalom ako Kollárovu myšlienku o štyroch silných slovanských rodoch. Čop-Prešernov kruh kazil jeho kultúrohistorickú perspektívu v rámci slovinskej etnickej skupiny a Slovanstva. Kopitar sa pustil do polemiky s Ilýrcami v knihe *Hesyhii glossographi discipulus*, Lubľanských literátov sa snažil zasiahnuť ako cenzor *Krajnske čbelice*.

⁴ ŠAFÁRIK, Pavel Jozef: *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Košice, 1992, s. 166.

„V novšej dobe vynútil si Napoleon Bratislavským mierom odtrhnúť Kranska, Biljackého⁵ okresu, Furlanska, Istrije a Chorvátska južne od Sávy a premenil tieto dištrikty na vlastnú provinciu svojej ríše, dal jej staré meno Ilýria...“⁶ Na konci kapitoly podal rámcový počet Slovincov v jednotlivých rakúskych krajinách a v Uhorsku: „Asi 800 tisíc, totiž 300 tisíc v Dolnom Štajersku, 100 000 v Dolnom Korutánsku – lebo horné časti týchto provincií majú obsadené Nemci – 350 000 v Kransku a 50 000 v Uhorsku sú, okrem 15 000 luteránov v Uhrách, všetci katolíckeho vierovyznania.“⁷

V § 34 Charakter vindského jazyka Šafárik označil slovinský jazyk, „akým hovoria Slovinci v Dolnom Korutánsku a Dolnom Štajersku, ďalej v západných stoliciach Uhorska a Kranci v Kransku“,⁸ za jedno nárečie a rozdelil ho na podnárečia (obrody). Analyzoval hláskoslovné rozdiely medzi gorenským a dolenským variantom krančiny a správne konštatoval, že Lubľana je „na rozhraní oboch hlavných variácií, no hovorí sa tam už dolnokransky“.⁹ Šafárik predstavil slovinský jazyk ako prechodný jazyk medzi juhovýchodnými a severozápadnými slovanskými jazykmi a ohraničil územie vindského dialektu na územie medzi Sočou, hornou Drávou, Chorvátskom a Jadranským morom.

V poznámkach uviedol najvýznamnejšie slovinské gramatiky v jednotlivých krajinách od roku 1584, keď vyšla prvá slovinská gramatika *Arcticae horulae...*, ktorú napísal evanjelický učiteľ Adam Bohorič, po Metelkovu gramatiku *Lehrgebäude der slowenischen Sprache...* (1825) a slovníky: „I. Vindov, Oswald Gutschmann, *Deutsch-windisches Wörterbuch*, Klagenfurt 1789, 4. II. Krancov: Hieronymi Megiseri, *Dictionarium quatuor linguarum, videlicet germanicae, latine, ilyricaе (t. j. kranského jazyka) et italicae*, Št. Hradec 1592, 8, nové vyd. Klagenfurt 1744, 8. – Pater Markus, *Kleines Wörterbuch in der drei Sprachen (v kranskom-nemeckom-latinskom jazyku)*, Lubľana 1761, 4. K tomu suplent *Glossarium slavicum*, Viedeň 1792, 4.“¹⁰

Šafárik v predstavení slovinskej literatúry v § 35 Osudy vindského jazyka a literatúry vychádzal výlučne z Kopitarovho prehľadu, ktorý podal v Predhovore k svojej gramatike, kde podrobne predstavil a vysoko ohodnotil aj úspešnú prácu slovinských protestantských autorov v 16. storočí pre rozvoj slovinskej národnej identity. Do predstavenia zaradil aj *Frizinské pamiatky*, o nájdení ktorých „prvú zmienku priniesol *Neuer literarischer Anzeiger*, 1807, č. 12, str. 120“.¹¹ Po podrobnom opise *Frizinských pamiatok* sa autor dotkol obdobia pokresťančovania Slovincov a vyjadril predpoklad, že „sa okolo r. 870 podľa všetkého Metod, moravský a panónsky arcibiskup, zdržoval na území slovanského kniežata Chocila v Panónii a zavádzal tam slovanskú liturgiu, ako aj v Kransku a Korutánsku“.¹² Po úvahách o používaní hlaholiky v Korutánsku a Kransku a o jej ústupe z používania sa podrobnejšie dotkol problematiky jazyka a literatúry v čase reformá-

⁵ Dnes Villach v Rakúsku. Slovinský názov mesta je Beljak.

⁶ Šafárik, c. d., s. 167.

⁷ Tamže, 167.

⁸ Tamže, 167.

⁹ Tamže, 168.

¹⁰ Tamže, 169.

¹¹ Tamže, 169.

¹² Tamže, 169.

cie, ktorá uzákonila slovinský spisovný jazyk. V tom období vyšiel veľký počet kníh, preklad Svätého písma (1584). Bohorič vydal v tom istom roku prvú slovinskú gramatiku. Osobitnú pozornosť venoval Šafárik slovinskej ortografii. „*Okolo r. 1550 sa pokúsil kanonik Primož Trubar zapísať krančínu latinským písmom podľa nemeckej výslovnosti; lebo čitatelia, pre ktorých Trubar písal, totiž duchovenstvo, ktorému kvôli šíreniu reformácie chcel ísť po ruke, nepoznali iné písmená.*“¹³

Trubarovi vyčítal nedôslednosť pri písaní mäkkých a tvrdých *n* a *l* a početné germanizmy, ktoré kazili slovinský jazyk. Väčšie úsilie o čistotu jazyka pripísal Sebastiánovi Kreljovi a prekladateľovi Svätého písma Jurijovi Dalmatinovi, ktorí sa snažili zjednotiť pravopis zámenou samohlásky *u* s *o* pri podstatných menách stredného rodu a germanizmy nahradiť slovinskými slovami.

V pokračovaní jadrou formou opísal životné osudy najvýznamnejších slovinských protestantských autorov a prízvukoval význam slovinského protestantizmu pre duchovný vývoj chorvátskeho a dalmatínskeho slovanského plemena.

Po období protestantizmu sa dotkol obdobia protireformácie a pôsobenia ľubľanského biskupa Hrena, ktorý dal spáliť všetky protestantské knihy okrem Biblie; pričom konštatoval: „*Uplynulo skoro celé storočie od vyhnania protestantov, kým sa opäť čosi udialo v záujme kranjského jazyka.*“¹⁴

Z 18. storočia si Šafárik všimol slovinský duchovný vývoj od založenia *Academie operosorum* v Ľubľane po zvýšený záujem o domáci jazyk a literatúru. Zdôraznil význam cudzích vzdelancov pôsobiacich na slovinskom území o prienik osvieteneckej myšlienky a priekopnícke dielo Žigu Popoviča *Untersuchungen vom Meere*. Z osvieteneckej literatúry zdôraznil dielo básnika Valentina Vodnika, autora gramatiky Marka Pohliná, Blaža Kumerdeja, Jurija Japlja a Jerneja Kopitara, ktorého vedecké dielo bolo už na hranici medzi osvietenstvom a preromantizmom.

Osobitnú pozornosť venoval uhorským Slovincom, ktorí sa „*dotýkajú západných Slovákov, čím sa Dunaj medzi Bratislavou a Komárnom stáva hraničnou čiarou a zároveň i styčným bodom dvoch slovanských hlavných vetiev skupiny A a B*“.¹⁵ Uhorskí protestantskí autori z 18. storočia začali aj pod vplyvom bratislavského lýcea rozmýšľať o kodifikácii svojho nárečia, čo vykonal v roku 1771 Štefan Küzmič prekladom *Nového testamentu*. Dotlač prekladu v Bratislave vydala Biblická spoločnosť v roku 1818.

Počas príprav na písanie prvej syntetickej literárnej histórie slovanského jazyka a literatúry Šafárik hľadal pomoc pri zbieraní materiálu u svojich známych. Zbieranie materiálu o slovinskej literatúre mu spôsobovalo ťažkosti. V liste Jánovi Kollárovi z Nového Sadu 2. 2. 1823 píše: „... *Kopitarovu gramm. jsem také ještě neviděl. – Budete-li něco miti pohromadě pro mne, pošlete mi to.*“¹⁶

Do akej miery Kopitar sám spolupracoval pri zbieraní materiálu pre Šafárika, nebolo možné z dostupnej literatúry zistiť. Z listov Martina Hamuljaka Vukovi Karadžičovi, P. J. Šafárikovi, Jánovi Kollárovi a i. je jasné, že sa Hamuljak usiloval získať Kopitarovu

¹³ Tamže, 170.

¹⁴ Tamže, 173.

¹⁵ Tamže, 174 – 175.

¹⁶ Tamže, 361.

priazeň „desiatimi výtlačkami na lepšom papieri“. Z Hamuljakovej korešpondencie vidno, že 11. 10. 1825 písal Franovi Metelkovi list a poslal mu „predplatiteľské oznámenie na Dejiny reči a literatúry slovanskej podľa všetkých nárečí (...), ktoré majú vyjsť tlačou koncom tohto roku, mám česť poslať Vašej Veľadôstojnosti v 25 exemplároch, aby ráčili dosiahnuť z nich želaný úžitok“.¹⁷ V tom istom liste ho prosil, aby mu oznámil, kde je možné kúpiť jeho gramatiku. Či Metelko rozoslal predplatiteľské oznámenia svojim známym, ktorých by mohlo zaujímať Šafárikovo dielo, sa nám nepodarilo zistiť. V priloženom zozname predplatiteľov s výnimkou Kopitara, ktorý načas zaplatil objednané exempláre, nenájdeme žiadneho Slovinca.

Kopitar pozitívne zhodnotil dielo a získal Dobrovského na napísanie recenzie, ktorej ostrie ešte pred jej uverejnením Kopitar osobne zmiernil. S cieľom odstrániť nedostatky navrhol Kopitar Šafárikovi, aby pristúpil k druhému opravenému vydaniu diela. Výklady o slovinčine sa rozhodol spracovať sám, ale neskôr poveril touto prácou Čopa, ktorý spočiatku váhal, no po dlhšej úvahe prácu prijal a spracovaný materiál poslal Šafárikovi.

Matija Čop (1797 – 1835) bol najvýznamnejším slovínskym literárnym vedcom v prvej polovici 19. storočia a jeho zásluhou Prešeren presmeroval svoje umelecké dielo na romantiku západného typu. Po skončení štúdiu filozofie vo Viedni (1817), od 1817 – 1820 v Lubľane študoval teológiu, potom bol dva roky profesorom v Rijeke, odkiaľ odcestoval pôsobiť do Lvova (1822 – 1827), kde sa stal roku 1825 univerzitným suplantom. V tvorivom ovzduší haličského hlavného mesta sa venoval štúdiu literatúry a priatelil sa s významnými poľskými literátmi. Po návrate do provinciónálnej Lubľany často upadal do depresí, avšak napriek nečinnosti zasiahol do sporu s Kopitarom (1833) proti zavedeniu dvoch nových slovinských písem, *metelčice* a *dajnčice*. Tvorivo spolupracoval pri vydávaní jediného slovinského romantického almanachu *Krajnska čbelica* a bránil Prešerenove básne pred cenzorskými zásahmi „drahého priateľa“ Jerneja Kopitara. Ako knihovník nadviazal styky s ostatnými slovanskými kultúrnymi centrami (Praha, Krakov, Záhreb a i.). Snažil sa získať pre lýcejnú knižnicu čo najviac slovanských kníh.

Jadrom jeho vedeckej práce bolo skúmanie slovinskej literatúry, zaoberal sa aj jazykovednými otázkami.

Čop sa s Kopitarom zoznámil počas štúdia vo Viedni pravdepodobne už v roku 1816, keď bol v treťom ročníku filozofie. Styky s ním upevnil až po roku 1828, keď na Kopitarovo pranie pripravoval slovinský literárnohistorický materiál pre Šafárika.

Kopitar sa v decembri 1827 obrátil na Čopa s prosbou, aby pripravil materiál pre nové vydanie Šafárikových *Dejin*, hoci chcel tú prácu najskôr vykonať sám. Čopova reakcia na Kopitarovu a Šafárikovu prosbu bola dosť váhavá. „Prvič, kolikor gre Šafárikovo prošnjo, se čutim sicer počaščenega zaradi zaupanja, ki mi je bilo s tem izkazano, vendar ne vidim, kako naj zadovoljim Vas in Šafárika. Od njega do zdaj nisem dobil še ničesar.“¹⁸

Po dlhom rozmýšľaní a kritickom zvažovaní svojich schopností Čop predsa pristal na Šafárikovu prosbu, hoci mal ešte vždy početné pochybnosti o kvalite dovtedy známej slovinskej literatúry.

¹⁷ *Listy Martina Hamuljaka I.* Martin : Matica slovenská, 1969, s. 181.

¹⁸ ČOP, Matija: *Pisma in spisi*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983, s. 59.

So Šafárikom si Čop začal dopisovať už pred rokom 1830, potom, keď mu Šafárik cez Kopitara ponúkol spoluprácu pri novom vydaní svojich *Dejín slovanského jazyka a literatúr*. Nato sa medzi nimi rozvinula korešpondencia predovšetkým v súvislosti s Čopovou prípravou materiálu, ktorý Šafárik potreboval pre doplnený náčrt slovinskej literatúry.

Pri zbieraní materiálu pre kapitolu o slovinsko-slovenských vzťahoch v období národného obrodzenia sme sa opreli o päť Čopových listov Šafárikovi, ktoré s komentárom vydal Janko Kos v roku 1983 v Lubl'ane.

V prvom liste Šafárikovi (január – február 1829) sa Čop rozpísal o problematike prízvuku v slovanských jazykoch, výslovnosti dvojhlások a na konci listu ho prosil, „*da mi natančneje določite čas, do kdaj boste nepreklicno potrebovali podatke o naši književnosti (...)*“¹⁹

Príprava materiálu pravdepodobne kritickému Čopovi spôsobovala mnoho starostí, o ktorých písal v druhom liste Šafárikovi (24. 6. 1831): „*Če ste že s srbsko literaturo tako nezadovoljni, kaj boste potlej šele o naši kranjski rekli? O naših molitvenikih in katekizmih in tako naprėj? – Če je srbska literatura za ljudstvo, potlej naši na podlagi njene namembnosti ne moremo reči drugače kakor kmečka – seveda je kmet v marsikakšnem pogledu bolj spoštovanja vreden kakor tisto, čemur sicer pravimo ljudstvo: ampak literatura, ki se predvsem ali celo edinole nanj ozira, je kljub vsemu borna stvar!*“²⁰ V písaní listu Čop pokračoval 27. júna a Šafárikovi oznámil, že mu cez Kopitara poslal niekoľko sloveník, a opätovne sa mu posťažoval, ako ho zaťažuje práca pre neho, kvôli ktorej nemá ani čas, ani pravú chuť, lebo sa doteraz vôbec nezaoberal literatúrou, „*kakršna je naša, si pač drugačne niti ne more pridobiti*“.²¹

Napriek hundraníu a večnému sťažovaniu sa Čop zodpovedne pustil do zbierania materiálu. Urobil podrobný zoznam sloveník, ktoré by mohli pomôcť formovať správnu podobu stavu a hodnoty slovinskej literatúry. Pre ľahšie pochopenie niektoré básne komentoval – napr. Prešernovu báseň *Nova pisarija*, ktorá vyšla v *Krajnskej čbelici* (1831) pod názvom *Kranjska pisarija*. Z listu vidieť, že Čop priznával pravú umeleckú hodnotu len Prešernovým básňam.

Zároveň s oboznamovaním svojho novosadského „*spošto-vanega prijatelja*“ s pomeri v slovinskej literatúre sa dotkol aj vtedajšieho najpálčivejšieho jazykového problému – sporu o písmo, ktorý hrozil, že slovinské národné teleso sa rozpadne kvôli trom písmam: *metelčici*, *dajnčici* a *maďarskému písmu*, ktoré používali uhorskí Slovinci. Spor o písmo (*črkarska pravda*) sa ťahal až do roku 1834, keď vo Viedni dosiahli zákaz používania nových písmen v školách a opätovne zaviedli *bohoričicu*. „*Naša črkarska pravda je pri študijski dvorni komisiji prišla tako daleč, da je bil Metelkov alfabet ne glede na Kopitarjeva prizadevanja po šolah povsod odpravljen in zdaj tudi zlepa ne bo smela biti v njem natisnjena kakšna knjiga.*“²²

¹⁹ Tamžc, 47.

²⁰ Tamžc, 48.

²¹ Tamžc, 48.

²² Tamžc, 57.

V treťom liste zo dňa 10. 7. 1831 Čop objasňoval otázky slovinskej prozódie na príklade Nagličovej básne Nečernost sveta.

Postupne Čop zozbieral pre Šafárika pekný počet sloveník, a čo je ešte zaujímavejšie, nevyhol sa ani dielam uhorských Slovincov, ktorí boli vtedy oddelení od svojej materčiny a svoje zriedkavé náboženské práce vydávali v Nemecku alebo v Uhorsku.

Materiál nebol nikdy uverejnený v celku, lebo Šafárik neuskutočnil svoj prvotný plán, takže Čopov rukopis, vybavený Kopitarovými poznámkami, síce už pripravený do tlače a aj trochu prispôsobený, zostal ležať v jeho pozostalosti a vyšiel až po Šafárikovej smrti pod názvom *P. J. Šafarik's Geschichte der südslavischen Literatur* v Prahe (1864).

Rukopis Čopovho materiálu, ktorý sa zachoval v Šafárikovej pozostalosti, je teraz uložený v Literárnom archíve Národného múzea v Prahe. Naopak, Čopov rukopis bol po jeho smrti v súkromnom vlastníctve, neskôr bol predaný na dražbe. Kúpila ho ruská vláda a je najpravdepodobnejšie uložený v Sankt Peterburgu.

Čop sa pri zostavovaní a písaní materiálu zamerl na obdobie a autorov, ktorých Kopitar ešte nemohol spomínať v úvode ku gramatike alebo sa nimi zaoberal len povrchno. Jadro materiálu tvoria zápisy o „geniálnom čudákovi a veľmi rozhladenom samoukovi“ Žigovi Popovičovi, o „reformátorovi a diktátorovi v oblasti domáceho jazyka a literatúry“ Markovi Pohlinovi, o „nadšenecky usilovnom slavistovi“ Jurijovi Japljovi, o „freigeistovi“ Antonovi Linhartovi, o básnikovi Valentinovi Vodnikovi, o mecénovi Žigovi Zoisovi, o „vtipnom a vzdelanom jazykovedcovi“ Jernejovi Kopitarovi, o „osvietenom a veľkodušnom“ Matevžovi Ravnikarovi, o „ľudovom učiteľovi a básnikovi“ Urbanovi Jarnikarovi a o „nadanom básnikovi“ France Prešernovi.

Do materiálu zaradil aj kapitolu Kranjske ľudske pesmi, ktoré vybral a zoradil okolo roku 1830 Andrej Smole.²³ Čop vyzdvihol vtedajšie snahy pri zbieraní ľudových básní „Domoljubna prizadevnost zbiralca zasluži vse spoštovanje. Žal pa so pesmi zapisovali ljudje, ki jim je primanjkovalo znanja slovnice, metrike etc (...)“²⁴ V porovnaní s inými slovanskými národmi (napr. Srbmi) nemajú Kranci takú bohatú ľudovú slovesnosť, lebo cítia neprítomnosť pravých historických ľudových piesní; „sem bi mogli šteti kvečjemu nekaj redkih pesmi, ki opevajo posamezne praske s Turki, pa še pri teh, že tako le maloštevilnih, ni mogoče vselej postaviti za podlago resničnih dogodkov.“²⁵ K významnejším motívom slovinských epických ľudových piesní uviedol motívy o barónovi Ravbarovi; kráľovi Matjažovi (Matej Korvín), Krištofovi Lambergarovi a Pegamovi, krásnej Vide, Rošljinovi a Verjankovi.

V úvahách o slovinskej ľudovej slovesnosti prišiel Čop k spoznaniu, že „ľudská pesem na Kranjskem trpela zlasti zato, ker je bila duhovščina v skladu z verskimi in moralnimi nazori, ki so se zaostriili po sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, prepričana, da mora nasploh delovati proti posvetnemu petju“.²⁶ Čop vyjadril aj svoju nespokojnosť so slovinskými ľudovými piesňami, ktoré uverejnil Čelakovský v zbierke *Slovanské národní písně*. „Čprav bi na Kranjskem, na Koroškem in Štajerskem kaj lahko

²³ Andrej Smole (1800 – 1840), mecén, vydavateľ a zberateľ ľudovej slovesnosti.

²⁴ Čop, c. d., s. 101.

²⁵ Tamže.

²⁶ Tamže.

našli boljše ljudske pesmi, kakor so natisnjene pri Čelakovskem v tretjem zvezku na strani 214.²⁷

V pokračovaní sa Čop zameril na prvé pokusy slovinského svetského básnictva, ktoré Marko Pohlin vydal v almanachu *Pisanice od lepih umetnosti* (1780, 1781).²⁸ Ani prvé pokusy slovinského svetského básnictva neušli jeho kritickému pohľadu. „*Pešniške vrednosti seveda nimajo; od kod pa naj bi jo dobile, saj jo imajo tudi nemške avstrijske iz istega časa le zelo malo. In drugih zgledov ali pojmov o poeziji ti kranjski pesniki gotovo niso imeli kakor tiste, kar so jih dobili pri tedanjih dunajskih pesnikih.*“²⁹

Po *Pisaniciach* nebolo do *Krajnskej čbelice* na slovinskom území pol storočia almanachu, ktorý by podporoval rozvoj svetského básnictva. Pri zostavovaní materiálu Čop mohol Šafárikovi predstaviť len prvý zväzok *Krajnskej čbelice* (1830). Čelakovský v *Časopise Českého Musea* (1832) publikoval veľmi priaznivú kritiku prvých troch zväzkov almanachu: „*Najprej mi je prišlo v roke nekaj ljudskih knjižic, ampak medtem ko sem še ukvarjal z njimi, sta se z vsakim listom množili moja nejevolja in žalost in izgubil sem že vsakršno upanje, da se bo kranjščina kdaj mogla izkopati iz blata in dobiti bolj živo življenje. Pozneje pa se je pokazalo nekaj spisov, ki so izšli v zadnjem času, v prijetnejši po-*

²⁷ Tamže, s. 102.

²⁸ Pohlin si uvedomoval význam literatúry pre rozvoj domáceho jazyka. Vo svojej gramatike vnoval osobitné miesto metrike a poetike. Pričinil sa aj o vydávanie almanachu *Pisanice*. K spolupráci vyzval všetkých kranjských vzdelancov, ktorým nebola ľahostajná čistota a krása domácej reči. Tak domácim, ako aj cudzím odporcom chcel dokázať, že slovinský (kranjský) jazyk je už vyspelým básnickým jazykom.

Redaktorom *Pisanic* sa stal básnik Jancz Damasčen Feliks Dev, ktorý svojím dielom ovplyvnil literárno-organizačnú, prekladateľskú a aj básnickú oblasť. Vydanie Pohlinovej gramatiky a vydávanie almanachu *Wiener Musenalmanach* (1777) ho privedlo na myšlienku vydávať slovinský literárny almanach. Devovi a Pohlinovi sa podarilo získať pre spoluprácu s almanachom veľa významných spolupracovníkov. Spomeňme aspoň mená tých, ktorí sa zaslúžili o rozvoj slovinskej svetskej literatúry: Vodnik, Mihelič, Naglič, Edling a iní. Aj samotný Dev bol literárne veľmi činný. Svoje literárne názory, ktoré kolísali medzi racionalistickým realizmom a preromantikou, ďalej formoval aj prekladmi vtedajšej európskej poézie.

Pohlin, Dev a ostatní spolupracovníci almanachu sa usilovali o estetické vyprofilovanie slovinskej poézie. „*Poézia je v prvom rade prostriedkom na vyslovenie spokojnosti a radosti, až potom je prostriedkom úžitku. Na jednej strane je opodstatnená jej estetická autonómnosť, ktorú autori vidia len v tvorivej sfére. Keď je už text uverejnený, dôjde k jeho sociálnej realizácii. Autori túto realizáciu vidia v tej forme jozefinizmu, ktorá mohla podporovať obrodenecké ciele*“ (Pogačnik, 49).

S postupom času sa na stránkach almanachu presadil slovinský literárny program opierajúci sa o uvedenie si úlohy slovinského nacionálneho subjektu. Z toho vyrastalo obrodenecké úsilie celej skupiny. V jednej z Devových básní kranjské múzy (modrice) prisahajú bohu krásy a umenia Apolónovi (Belinovi), že mu darujú aj kranjských Ovidiov a Vergíliov. Výber rímskych básnikov nebol náhodný, ale bol výrazom literárneho programu charakteristického pre klasicizmus a osvietenскую estetiku, ktorý presadzoval dve zásady: *zásadu zábavnosti a zásadu učenosti*. Obe zásady, ak na ne pozeráme v kontexte *Pisanic*, boli prispôbené potrebám slovinského obrodeneckého hnutia. Práve preto ich bolo možné postaviť na začiatok literárnych procesov.

Pohlinovi spolupracovníci a stúpenci rozvíjali v *Pisaniciach* jeho koncepciu literárneho programu aj po jeho odchode do Viedne. Valentin Vodnik pochopil význam vydávania kníh pre vývoj obrodeneckého hnutia. Žiga Zois videl v Pohlinovom diele podnet pre rozvoj Kopitarovej vedeckej tvorby.

²⁹ Čop, c. d., s. 102 – 103.

dobi in kar kmalu sem se prepričal (še posebej, ko sem dobil nekaj pesmi, vzetih iz ust navadnih ljudi), da tako maličenje in izrojevanje jezika nikakor ne izvira iz naroda samega, temveč da je to samo delo nekaterih nepoklicanih razljudstvenih pisunov. Zato jemljemo kot toliko prijetnejši pojav, kolikor bolj je bil nepričakovan izid treh zvezkov Kranjske čbelice, ki so zdaj izšli. V njih so samo pesniški sadovi raznih vrst, večinoma izvorni, in tako po vsebini kakor tudi po jeziku še kar posrečeni izdelki. Toliko več občudovanja in pristranskega priznanja pa zasluži to društvo po veliki večini mladih pesnikov, ki niso imeli prav nobenih predhodnikov in vodnikov na domačem Parnasu.³⁰

Po predstavení oboch almanachov Čop vymedzil začetky slovinskej dramatiky, ktorá v slovinskej literatúre zohrala priekopnícku úlohu. Anton Tomaž Linhart v deväťdesiatych rokoch 18. storočia poslovinčil dve komédie, a síce *Županovu Micku* a *Ta veselí dan ali Matiček se ženi*. „Igrí nista gola prevoda, temveč svobodni predelavi s ponaroditvijo in z vestnim opazovanjem narodnih navad, živi podobi kranjskega življenja, vsaj kakršno je bilo še pred štiridesetimi leti.“³¹

Po predstavení vývinových ciest a pomerov v slovinskej literatúre nasledovala krátka charakteristika kranjského jazyka. „Dalo bi se kaj reči za približnjo označitev kranjsko-slovenskega jezika, med drugim tudi to, da je njegovo področje sicer na robu slovanskega sveta (od koder Krajn, Kranj, Krajnci, Kranjci) in da ga obdajajo večinoma neslovanske dežele, vendar se je ohranilo za čuda čisto (...) Zven kranjščine. Ni mogoče tajiti, da sta v tem pogledu južno nebo in italijanska soseščina koristno vplivala na kranjščino. V nji ni zlepa dobiti trdih soglasniških skupin.“³²

Po hláskoslovných osobitostiach, ktoré slovinčinu odlišujú od iných slovanských jazykov, vysvetlil Šafárikovi používanie duálu pri podstatných menách a slovesách a zdôraznil tiež „da v kranjsko-slovenskem jeziku dvojina ni uporabljena kakor na primer v starí grščini samo včasih, izmenoma z množino, temveč zmeraj in izključno, kakor danes zagotovo v nobenem drugem evropskem – mogoče tudi sicer nobenem živem jeziku.“³³

Osobitnú pozornosť venoval výslovnosti spoluhlások č, š, ž, l (lj) a v v nárečových variantoch kranjského jazyka. Výslovnosť porovnal s výslovnosťou v poľskom jazyku. Vo vnútri kranjsko-slovinského jazyka našiel tri varianty gorenský, dolenský a notranský. Menej priestoru venoval štajerskému a korutánskému variantu.

Po opise jazyka a jeho charakteristik v hesle *jansenizem* predstavil duchovné hnutie z 18. storočia, ktoré sa v Slovinsku uplatnilo zásluhou ľubľanského biskupa Karla von Herbersteina. „Tem prečiščením verským in morálnim nazorom, ki se jih je zvesto držala večinoma vsa kranjska od škofa Karla Herbersteina naprej in se jih večidel še drži, in katerim se moramo predvsem zahvaliti verska in moralna izobrazba kranjskega ljudstva, po kateri se loči od svojih slovanských in neslovanských sosedov, po navadi pravijo janzenistični, čeprav po krivici, saj naše duhovščine zaradi njih iz Rima nič ne napadajo (...)“³⁴

³⁰ Tamže, s. 110 – 111.

³¹ Tamže, s. 103.

³² Tamže, s. 104 – 105.

³³ Tamže, s. 104.

³⁴ Tamže, s. 107.

V poslednom hesle, ktoré tvorí jadro materiálu pre Šafárika, sa Čop dotkol problematiky slovinského verša a objasnil zásady slovinskej metriky. Osobitný problém videl pri skladaní hexametrov podľa „*germánskej prízvukovej zásady*“, čo kazilo slovinský verš. Prešeren si to už vyskúšal pri napodobňovaní talianskych veršových foriem. „*Zlasti te je mogoče v kranjščini bolje posnemati kakor v nemščini, kar je lahko razumljivo že zaradi glasovno različnejših in bolj zvenceh besednih izpeljav.*“³⁵

Stále užšia spolupráca medzi habsburskými slovanskými národmi zvýšila záujem o ich kultúrny život. V tridsiatych rokoch 19. storočia sa začali formovať tri väčšie slovanské kultúrne centrá (Praha, Viedeň a Budapešť). Bolo možné pritom pociťovať čoraz užšiu spoluprácu medzi nimi a menšími národnými kultúrnymi centrami. Hoci sa Čop na začiatku svojho pôsobenia v Lubľane vyhýbal iným slovanským kultúrnym problematikám s výnimkou poľskej a hľadal vzory pre slovinskú literatúru predovšetkým v západoeurópskej literatúre, k spolupráci so Šafárikom sa predsa len rozhodol, spojil sa aj s Hamuljakom a objednal pre lýcejnú knižnicu almanach *Zora* a iné slovenské tlače. Nepodarilo sa nám zistiť, či Čop sám nadviazal styk s Hamuljakom, alebo či ho Hamuljakovi sprostredkoval Kopitar, Šafárik alebo Kollár. O Hamuljakovej zásielke desiatich exemplárov *Zory* do Lubľany sa dozvedáme z dvoch Hamuljakových listov „*veľaváženému priateľovi*“ Kopitarovi (10. 5. 1835 a 27. 8. 1835). V prvom liste sa Kopitar ospravedlnil: „*Veľmi ma mrzí, že Vám môj balík s almanachmi Zora prišiel tak nevhodne; neprosil som o zasielanie, len o láskavé poučenie pre pána Schaumburga, keďže v Kransku atď., kam boli exempláre určené, nemám nijakú známosť.*“³⁶ V druhom liste ho oboznámil, že prevzal vrátené exempláre *Zory* „*keďže Čop balík s 10 výlačkami Zory už nemôže prevziať.*“³⁷

V tridsiatych rokoch 19. storočia prišlo k sporu medzi Kopitarom na jednej a Šafárikom a Kollárom na druhej strane v dôsledku ich podpory ilýrskemu hnutiu, ako aj v dôsledku odlišných názorov na pôvod slovanských písem. V súvislosti s týmto sporom sa Šafárik v liste Martinovi Hamuljakovi postťažoval: „*Nás Slovákov nemá Kopitar rád.*“³⁸ Svoje názory na pôvod slovanských písem vyjadril Šafárik v nemeckej rozprave *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus* (O pôvode a vlasti hlaholiky, 1858), kde prijal Kopitarov názor, že hlaholika je staršia ako cyrilika.

V obsiahlom diele *Slovanské starožitnosti* (1837) spracoval najstaršie dejiny Slovanov. Pri písaní diela sa opieral o tvorbu slovanských i neslovanských autorov a o rozsiahly jazykový a kultúrny materiál. Pri líčení slovanských dejín vychádzal z Herderových názorov o charaktere slovanského národa, čím vyvrátil názory o barbarstve starých Slovanov, ktoré šíрили v Európe nepriatelia slovanstva.

Pri skúmaní slovanskej histórie, jazykov a literatúry natrafil na viacero zložitých problémov. Zaujímali ho aktuálne otázky v rozvíjajúcich sa kultúrach slovanských národov. Podporoval Gajove snahy o spojenie južno-slovanských jazykov (ilýrské hnutie), študoval pamiatky starej literatúry južnoslovanských národov, výsledkom čoho bola rozprava *Monumenta Illyrica*, ktorú vydal v roku 1839.

³⁵ Tamže, s. 108.

³⁶ *Listy Martina Hamuljaka II.* Martin : Matica slovenská, 1989, s. 270.

³⁷ Tamže, s. 272.

³⁸ MAŤOVČÍK, Augustín: *Listy P. J. Šafárika.* Martin, 1965.

Významné Šafárikovo dielo *Slovanský národopis* (1842) prináša základné poznatky o slovanských národoch, o ich krajinách, jazykových a etnických hraniciach, ako aj mapu, na ktorej vyznačil národnostné hranice jednotlivých slovanských národov.

Slovinské územie, jazyk a literatúru popísal Šafárik v duchu preromantického chápania slovanského národa v 3. kapitole pod názvom Ilýrsky jazyk. V § 16 Korutánske nárečie ako prvý vyznačil slovinskú etnickú hranicu od *Monoštra*³⁹ smerom na západ cez Štajersko (*Cmurek*,⁴⁰ *Svečane*, *Sv. Jurij* a *Bernica*), Korutánsko (*Grbinje*, *Gospa Sveta*, *Beljak*, *Bela*),⁴¹ odtiaľ smerom na juh k *Trbižu*, *Rablju*, *Doberdobu*, *Tržiču*,⁴² *Piranskej soline*, *nad dedinou Poklek za Breganicou pri vtoku Krky do Mury* sa hranica stáča na sever k *Lendave* a cez *Dobronok*⁴³ k *Monoštru*. V pokračovaní popísal slovinské kraje: *Kransko*, *Korutánsko*, *Štajersko*, *Notransko*, *Dolensko*, *Reziu*,⁴⁴ *Primorie* a *Porabie*,⁴⁵ ako aj nárečia týchto krajov.⁴⁶

Opisom jazykových osobitostí odlišil slovinčinu od iných slovanských jazykov, spracoval hláskoslovné rozdiely medzi nárečiami slovinského jazyka (*gorenské*, *dolenské*, *notranské*, *korutánske*, *štajerské* a *uhorské*).

V kapitole o slovinskej literatúre popísal vývin slovinského slovesného umenia od *Frízinských pamiatok* cez reformáciu (Trubar, Krelj, Dalmatin a Bohorič),⁴⁷ protireformáciu (T. Hren),⁴⁸ osvietenstvo (Pohlin, Dev, Linhart a Vodnik)⁴⁹ ako aj tvorbu *Jarnika*,⁵⁰

³⁹ Teraz mesto Szentgothard v Maďarsku.

⁴⁰ Teraz mestiečko Mureck v Rakúsku.

⁴¹ Po plebiscite roku 1920 boli tieto osady pripojené k Rakúsku.

⁴² Mestá sú teraz v Taliansku.

⁴³ Teraz dedina Dobrovnik v Slovinsku.

⁴⁴ Horská dolina v Taliansku Resiuta je najzápadnejšou oblasťou osídlenou Slovincami.

⁴⁵ Územie v západnom Maďarsku, kde žije ešte slovinská menšina.

⁴⁶ ŠAFÁRIK, Pavel Jozef: *Slovanský národopis*. Košice, 1995.

⁴⁷ Významní slovinskí spisovatelia slovinského písomníctva z obdobia reformácie. Primož Trubar (1508 – 1586) bol zakladateľom slovinskej evanjelickej cirkvi a. v. a autorom prvej slovinskej knihy *Katekizem in abecedarij* (1550), prekladal aj Nový zákon a napísal stanovky ev. cirkvi *Cerkovna ordninga* (1564). Sebastijan Krelj (1538 – 1567) bol po Trubarovi druhým ľubľanským kazateľom, najdôležitejším jeho dielom je *Postilla slovenska* (1567). Jurij Dalmatin (1547 – 1589) v roku 1584 vydal bibliu *Biblija, tu je vse Svetu pismu*. Adam Bohorič (1520 – 1598) je autorom prvej slovinskej gramatiky *Arcticae horulae* (1584) a zakladateľom slovinského školstva.

⁴⁸ Tomaž Hren (1560 – 1630) bol organizátorom protireformácie v Slovinsku, ľubľanským biskupom a osobným priateľom Petra Pázmanya. V snahe podporiť protireformačné hnutie vydal preklad evanjelii *Evangeliji in listi* (1603).

⁴⁹ Najvýznamnejší slovinskí predstavitelia osvietenstva a národného obrodzenia: Marko Pohlin (1735 – 1801) patrí medzi priekopníkov slovinského národného obrodzenia. Najdôležitejšie jeho dielo je *Kraynska gramatika* (1768); Jancz Damascen Dev (1732 – 1786), básnik a prekladateľ. Prekladal Ovídia a Vergília, písal didaktickú poéziu a založil prvý slovinský literárny almanach *Pisanice*; Anton Tomaž Linhart (1756 – 1795), zakladateľ slovinského divadla. Napísal komédie *Županova Micka* (1789) a *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (1790), prácu o slovinských dejinách *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov I. a II. del* (1788); Valentin Vodnik (1758 – 1819), básnik, redaktor, školský inšpektor. Je autorom básnickej zbierky *Pesme za pokušino* (1806), vydavateľ prvých slovinských novín *Lublanske novice* (1797 – 1800).

⁵⁰ Urban Jarnik (1784 – 1844), preromantický básnik, veľký zástanca idey slovinskej vzájomnosti, zaoberal sa aj lingvistickou problematikou.

Prešerna,⁵¹ *Kastelica*⁵² a *Zupana*.⁵³ Spomedzi významných jazykovedcov spomína Metelku,⁵⁴ Dajnka⁵⁵, Guttmanna⁵⁶ a Jarnika. Z vydavateľov ľudových piesní uvádza Vraza a Korytko.⁵⁷ Z tvorby prekmurských Slovincov si všíma diela Štefana Küzmiča,⁵⁸ Mihala Barleho⁵⁹ a Košiča. Pri zbieraní materiálu mu radami o slovinskej časti diela pomáhali Urban Jarnik a biskup Anton Martin Slomšek.⁶⁰ V kapitole *Ukážky slovanských nárečí* uverejnil aj ukážky slovinských ľudových piesní: z Kranska *Pleši, pleši črni kos*, z Korutánska *Pri nas je padel velik sneg a Pobič moj je šel v planino*, zo Štajerska *Dekle, dekle jaz tebe prašam, Jaz sem bil danes v Lublanci a O, sijaj, sijaj sonce, o sonce rumeno*.

Najvernejším a najspoláhlivejším slovenským dopisovateľom Kopitarovi bol Martin Hamuljak (1789 – 1859). Bol vysokým štátnym úradníkom v Pešti, organizátorom a mecénom slovenského kultúrneho života. Zásluhou Kopitara sa stal poprednou osobnosťou slovenského kultúrneho života a sprostredkovateľom medzi bernolákovcami a prívržencami československej literárnej a jazykovej orientácie. Keď vrcholili prípravy na vydanie Šafárikových *Dejín*, obrátil sa na Kopitara listom Martin Hamuljak.⁶¹ Príčinou bola obava, že toto významné dielo nebude môcť vyjsť pre nedostatok finančných prostriedkov. Kopitar vopred zaplatil za desať výtlačkov, ktoré si objednal, a prisľúbil, že sa prihovorí aj u iných vzdelancov, aby finančne podporili vydanie diela.

Hamuljakovo úsilie o oživenie slovenského kultúrneho života len pomaly nachádzalo živnú pôdu. Usiloval sa, aby sa Budapešť stala druhým významným slovanským centrom so slovanským spolkom (1825), slovanskou čítárňou (1826) a slovanskou knižnicou (1829), ale do cesty sa mu postavilo veľa prekážok, pre ktoré nemohol uskutočniť

⁵¹ France Prešeren (1800 – 1849), najvýznamnejší básnik slovinského romantizmu, do slovinskej poézie zaviedol nové básnické formy (sonet, gazelu, epos atď.). Rozhodol sa pre slovinský jazyk, a tým zamietol Kollárovu ideu o štyroch slovanských jazykoch.

⁵² Miha Kastelic (1796 – 1868), redaktor romantického almanachu *Krajnska ebolica* a menej významný básnik.

⁵³ Jakob Zupan (1785 – 1852), profesor teológie na ľublanskom lýceu a preromantický básnik, zaoberal sa aj slovanskými jazykmi.

⁵⁴ Fran Metelko (1789 – 1860), náboženský spisovateľ, písal učebnice, zostavil fonetickú abecedu (*metelčica*), ale zamietla ju väčšina slovinských intelektuálov. Napísal aj gramatiku slovinského jazyka *Lehrgebäude der slowenischen Sprache in Königreich Illyrien und in den benachbarten Provinzen* (1825).

⁵⁵ Peter Dajnko (1787 – 1873), jeho najvýznamnejšie dielo je gramatika slovinského jazyka *Lehrbuch der Windischen Sprache* (1824) a abeceda *dajnčica*, ktorá sa neujala.

⁵⁶ Ožbalt Gutsman (1725 – 1790), náboženský spisovateľ, bol autorom viacerých učebníc a slovníka *Deutsch-windisches Wörterbuch* (1789).

⁵⁷ Emil Korytko (1813 – 1839), poľský šľachtic, ktorého po poľskom povstaní konfinovali v Lublanci. Zaujímal sa o slovinskú ľudovú slovesnosť *Slovenske pesmi krajnskega naroda* (1839 – 1844).

⁵⁸ Štefan Küzmič (1723 – 1799), študoval na bratislavskom lýceu, do prekmurského nárečia preložil: *Mali katekizem* (1752), *Nuovi zakon* (1771, Bratislava 1818) a iné.

⁵⁹ Mihael Barla (1778 – 1824), evanjelický spisovateľ, rukopisná gramatika prekmurskej sloviny, o jeho prácu sa zaujímal aj Ján Kollár.

⁶⁰ Anton Martin Slomšek (1800 – 1862), spisovateľ a mariborský biskup, písal diela pre mládež a pospolitý ľud.

⁶¹ MAŤOVČÍK, Augustín: *Listy Martina Hamuljaka I*. Martin, 1969.

svoje zámery. O všetkých svojich krokoch, úspechoch, ako aj o neúspechoch pravidelne informoval Kopitara.

Napriek mnohým prekážkam sa mu podarilo zjednotiť vzdelancov z obidvoch táborov a založiť Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej (1834). Aj o tomto kroku informoval Kopitara a poslal mu na pozretie ustanovujúcu listinu a stanovy. Spolok vydával almanach *Zora* (1835, 1836, 1839, 1840) a začal realizovať bohatú vydateľskú činnosť, pričom všetky vydané knihy posielal Hamuljak na posúdenie Kopitarovi do Viedne.

Hamuljak informoval Kopitara aj o dianí v slovenskej literatúre, zbieral preňho rozličný materiál a vysvetľoval mu používanie niektorých slov a gramatických tvarov v slovenčine. Jeho zásluhou sa Kopitar zoznámil aj s veselohrami Jána Chalupku, ktorého Kopitar nazval „*slovenským Voltairom*“. Kopitar ešte s väčším záujmom prijal básnické dielo básnika Jána Hollého, ktorý eposmi *Svatopluk* (1833), *Cyrillo-Metodiada* (1835) a *Sláv* (1839) dosiahol svoj umelecký vrchol už v tridsiatych rokoch 19. storočia. Hollého tvorba presvedčila Kopitara, aby sa ako realista v otázke národných jazykov priklonil k bernolákovcom a podoprel ich snahy o samostatný spisovný slovenský jazyk.

Hamuljak, ktorý bol v tom čase vážnym právnikom, pravdepodobne oboznamoval Kopitara s priebehom neustále narastajúcej maďarizácie, odpisoval preňho rozhodnutia uhorského snemu týkajúce sa uhorskej národnostnej politiky, ktorých cieľom bola asimilácia nemaďarských národov v Uhorsku.

Menej úspechu ako Kollár u Slovincov mal najväčší slovinský romantický básnik France Prešeren (1800 – 1849) u slovenských vzdelancov.

V Kopitarových listoch slovenským korešpondentom nie je nijaká zmienka o Prešernovi a jeho diele, hoci v tridsiatych a štyridsiatych rokoch vytvoril formovo a esteticky vrcholné diela. Zjavne boli výčitky voči Lubľane také veľké, že Kopitar hľadal spolupracovníkov pre uskutočňovanie svojich plánov mimo svojej vlasti.

Otvorená zostáva aj otázka, koľko vedeli o Prešernovi a slovinskej romantike, okrem Šafárika a Kollára, ostatní slovenskí spisovatelia. Celkom iste vedeli o pozitívnej kritike Prešernových básní a almanachu *Krajnska čbelica*, ktorú uverejnil Čelakovský v *Časopise Českého musea* v roku 1832, a v nej venoval mnoho priestoru Prešernovi, „*ki ga je narava oskrbela z obilnimi darovi*“⁶² a jeho miesta v slovinskej a slovenskej literatúre. „*Nekatere njegove pesmi naj kot poskusi najdejo prostor tukaj v češkem prostoru. (...) Izvrstno, dragi Prešeren! Mi smo z vami istih misli!*“⁶³ O Prešernových zdržanlivých pohľadoch na slovanskú vzájomnosť sa mohli slovenskí vzdelanci dozvedieť od ilýrskeho básnika slovinského pôvodu Stanka Vraza. Prešeren si uvedomoval význam „*naj krasniješe misli sedanjega veka Slavjanov*“,⁶⁴ no zdala sa mu príúzká pre úspešný vývoj slovinskej literatúry, pochybnosti vyjadril aj o zlievaní jazykov do jedného: „*Da puščamo spatí našo pritlikavo literaturo v tistih planogah, kò né poganjajo neposredno iz ljudskega življenja,*

⁶² Tamže, s. 111.

⁶³ Tamže, s. 112.

⁶⁴ RAZLAG, Radoslav: Vzajemnost. In: *Slovenska bčela*, roč. 2, 1851, s. 142.

za to upamo žeti hvalo od Vas (pluralis majesticus). Če si dopisuješ s Kollárjem in Šafaříkom itd., potem prosim, da jim sporočiš, ta razveseljivi dogodek (...) Mi Gornji Ilirci smo še zelo mladi, kar zadeva knjižni jezik, zato je prav, da počakamo na rezultat tujih izkušenj. Špansko narečje najbrž ne bo od italijanskega bolj oddaljeno ko slovensko od srbskega, ko češko do poljskega, ko francosko od italijanskega in španskega. Kakor hitro se bodo ta zčila v eno narečje, upam, da bomo govorili češko, poljsko, rusko in tem prej srbsko, in če že ne govorili, pa vsaj brez poprejšnjega učenja razumeli (...) Sicer pa želim ne samo panslavizmu, temveč tudi panilirizmu najboljše uspevanje; vendar mislim, da bo treba vse, kar je vzkli, pustiti da mirno raste do dneva žetve, zato da bo Gospod na sodni dan mogel ločiti dobro od slabega.⁶⁵

Rozlične pohľady slovinských a slovenských vzdelancov na kultúrne a politické otázky zblížili Slovákov s Chorvátmi a Srbmi. Slovinci boli v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch 19. storočia kultúrne a politicky ešte takí slabí, že sotva bránili svoje národné záujmy pred narastajúcou germanizáciou. Štúr hovoril o Prešernovi a slovinských literárnych a politických pomeroch v článkoch Zásluhy Slovanov o európsku civilizáciu: „Čo však najutešenejšie rozkvitá dosiaľ u Slovanov, to je pole básnictva, prirodzený to dôsledok kvitnúcej fantázie a hojnosti citov, vlastných tomuto národu. (...) Z mnohých znamenitých básnikov slovanských, medzi ktorými si poniektorí už európsku povest' získali a sú do cudzích jazykov prelození, nech nám je dovolené tu niekoľkých najvýznačnejších uviesť (...) Ilýri: Demeter, Gundulić, Milutinović, Mušicki, Palmota, Prešern, Stanko Vraz, Vukotinović atď.“⁶⁶ Pohľad na hýbanie u západných a južných Slovanov komentoval: „Ináč vystúpili Slovinci v Štajersku, Krajine a Korutansku; títo však, nemajúc nijaké práva na svojej strane, nemajúc nijaký politický život, súc udúšaní byrokraciou nemeckou a tak súc celkom odkázani na ľud, chopili sa nárečia ľudu, prijímúc iba pravopis chorvátsky. Možno povedať, že za krátky čas svojho pracovania Slovinci na tejto ceste zázraky porobili. Ich Kmetijske novice boli a sú časopisom celkom pre ľud, vedeným v duchu politickom a živeným duchom národným. Teraz to už Slovinci tak d'aleko dovedli, že podobne ako iní Slovania aj oni žiadajú, aby ich materinský jazyk bol do škôl a vôbec do verejného života uvedený, aj oni podobne ako Česi a Moravia nehcú nič vedieť a nič počúť o nemeckom zväzku čiže Bunde, ktorý sa odrazu taký milostivý stal, že chce Slovanom zabezpečiť ich národnosť. Aj oni pekne ďakujú za tú milosť pánom Nemcom.“⁶⁷ Týchto otázok sa dotkol aj v rozprávach *O národných písních a pověstech plemen slovanských* (1853) a *Slovanstvo a svet budúcnosti* (1867).

Rozpravu v preklade uverejnil Fran Žličar v *Čitalnici* roku 1866 pod názvom *O národných pesmih in pravljicah plemeni slovanskih*. Slovenský spisovateľ Jozef Miloslav Hurban uverejnil v časopise *Slovenské pohľady* v roku 1850 prehľadný článok o slovinskej literatúre, v ktorom spomenul Prešernov význam pre rozvoj slovinskej literatúry a jazyka, no zameral sa na predstavenie mladšej generácie slovinských literátov. Článok bol uverejnený v preklade Pregled gibanja slavenskega na polju slovstvenom v *Slovenskej bčele* roku 1851.

⁶⁵ Tamže, s. 233 – 234.

⁶⁶ ŠTÚR, Ludovít: *Slovania, bratia!* Bratislava : SVKL, 1956, s. 174.

⁶⁷ Tamže, s. 271.

V období národného obrodzenia Slovinci a Slováci vytvorili dostatočne pevné kultúrne, jazykové a politické východiská pre neskorší vývin svojej národnej otázky vo viacnacionálnej habsburskej monarchii, v ktorej oba národy zdieľali osud malého a nehistorického národa. Zo sociálneho pohľadu bola pre obidva národy charakteristická neprítomnosť vyšších vrstiev (šľachty, mešťanstva), pričom vzdelanci pochádzali prevažne z vidieckeho prostredia. V období po marcovej revolúcii obidva národy veľa očakávali od prisľúbených demokratických zmien. To bolo obdobie, v ktorom sa Slovinci a Slováci naučili v domácich jazykoch písať, rozprávať a rozmyšľať.

LITERATÚRA

- AMBRUŠ, Jozef: *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin, 1967.
- AMBRUŠ, Jozef: *Listy Jána Kollára I*. Martin : Matica slovenská, 1991.
- ČEPAN, Oskár: *Literatúra druhej polovice devätnásteho storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1965.
- Československo a Juhoslávia. Z dejín československo-juhoslovanských vzťahov. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1968.
- ČOP, Matija: *Pisma in spisi*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983.
- Dejiny Slovenska III*. Bratislava : Vydavateľstvo Veda, 1992.
- Encyklopédia Slovenska I. – VI*. Bratislava, 1977 – 1982.
- Encyklopédia slovenských spisovateľov I, II*. Bratislava : Obzor, 1984.
- KIDRIČ, France: Prečeren in slovanstvo. In: *Izbrani spisi*, III. knjiga. Ljubljana, 1978, s. 112 – 115.
- KOLLÁR, Jan: *Slávy dcera lyricko-epická báseň*. Praha : Nakladatel I. L. Kober, *Kopitarjev zbornik*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1996.
- KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- Literatúra česká devatenástého století I*. Praha : Vydavateľstvo Jana Laichnera, 1911.
- MAŤOVČÍK, Augustín: *Listy Martina Hamuljaka I., II*. Martin, 1969, 1989.
- MAŤOVČÍK, Augustín: *Listy P. J. Šafárika*. Martin, 1965.
- MAŤOVČÍK, Augustín: *Martin Hamuljak*. Bratislava, 1971.
- MURKO, Matija: *Izbrano delo*. Ljubljana : Slovenska matica, 1962.
- ORMIS, J. V.: *Doplňky a opravy k Ríznerovej bibliografii*. Martin, 1972.
- PIŠŮT, Milan: *Literatúra národného obrodzenia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1960.
- PREŠEREN, France: *Pesmi in pisma*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1960.
- RIZNER, E. V.: *Bibliografija písomnictva slovenského I. – VI*. Martin, 1929 – 1934.
- Slováci a ich národný vývin*. Sborník materiálov z V. sjazdu slovenských historikov v Banskej Bystrici. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1969.
- Slovaško-slovenski kulturni odnosi. In: *Enciklopedija Slovenije XI*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1997, s. 159 – 164.
- Slovenský biografický slovník I. – VI*. Martin, 1986 – 1992.
- ŠAFÁRIK, Pável Jozef: *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Košice, 1992.
- ŠAFÁRIK, Pável Jozef: *Slovanský národopis*. Košice, 1995.
- ŠTÚR, Ľudovít: *Slovania, bratia!* Bratislava : SVKL, 1956.
- ŠTÚR, Ľudovít: *Slovanská ľudová slovesnosť*. Bratislava : SVKL, 1955.
- ŠTÚR, Ľudovít: *Slovenčina naša*. Bratislava : SVKL, 1957.
- Život a dielo Antona Bernoláka*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1997.